

Problematika mladých rodin se dostala do popředí pozornosti především v posledním desetiletí. Mladé rodiny přirozeně existovaly vždy a vždy řešily své specifické problémy. Avšak pozornost, kterou na sebe v poslední době koncentrují, svědčí o tom, že v dnešní složité sociální realitě se v této fázi rodinného cyklu kumulují určité nové, závažné problémy, které vzbuzují pozornost společnosti.

Pojem „mladá rodina“ není jednoznačně definován. L. A. Gordon a E. V. Klopov označují za „mladou“ takovou rodinu, která právě vznikla a v níž se dosud nenarodily děti (tj. asi do dvou let po svatbě) [Gordon—Klopov 1975: 209]. V. Wynnyczuk a J. Šráček vymezují mladé rodiny věkem partnerů (do 29 let věku) [Wynnyczuk—Šráček 1975]. Podle M. Bartošové je mladá rodina charakterizována věkem (do 25 let) a délkou trvání manželství (do 5 let) [Bartošová 1979]. Státní orgány implicitně považují za mladou rodinu tu, v níž věk manželů nepřekročil 30 let (podmínka novomanželské půjčky zní, aby alespoň jeden z manželů nebyl starší 30 let). Pro praktickou potřebu je zřejmě vhodnější pojetí širší, zahrnující pod pojem mladé rodiny jak bezdětné manželé, kteří právě uzavřeli sňatek, tak rodiny, v nichž žijí děti přibližně do 10 let věku, jejichž rodiče nejsou starší 30 let.

Pro dnešní mladé generace, a tím i pro dnešní mladé rodiny, jsou charakteristické některé specifické rysy. Jedním z nich je *dřívější uzavírání sňatků a dřívější rození dětí*.

Do manželství dnes, ve srovnání s obdobím první republiky, kdy právní věk dospělosti byl 21 let, vstupují mladší dvojice. Údaje o snoubencích ukazují, že do věku 19 let uzavírá manželství přibližně 5 % mužů a asi 28 % žen.

Tabulka 1. Sňatky ženichů podle věku v letech 1930—1980 (v %)

	—19	20—24	25—29	30—34	35—39	40	44	45	49	50	54	55—59	60+
1930	0,6	34,7	39,0	13,2	4,8	2,5	1,7	1,3	1,0	1,2			
1950	9,2	30,1	35,9	7,9	5,7	3,8	2,5	1,7	1,0	1,3			
1960	3,6	47,2	29,2	8,7	4,4	1,6	1,8	1,3	1,0	1,2			
1970	5,8	58,2	20,5	5,4	3,0	2,1	1,7	0,8	1,0	1,5			
1980	5,2	50,2	25,4	7,8	3,8	2,0	1,7	1,4	1,1	1,1			

Pramen: *Demografická příručka*, Praha, FSÚ 1982, s. 126, přepočty.

V roce 1930 vstupovali do manželství muži nejčastěji ve věku 25—29 let a tento trend se udržel ještě v roce 1950. V roce 1960 byl však již nejčastějším intervalem uzavírání manželství mužů věk 20—24 let.

I v minulosti se ženy vdávaly dříve než muži. Nejčastější věk uzavírání sňatků byl v roce 1930 20—24 let a dále 25—29 let. Od roku 1950 však dochází k posunu: mnohem více žen než dříve vstupuje do manželství ve věku do 19 let, i když věková skupina 20—24 let zůstává nejfrekventovanější skupinou uzavírání sňatků.

Snižuje se i věkový rozdíl mezi mladými manželi — muži jsou přibližně jen o 2—3 roky starší. Ubývá sňatků s velkým věkovým rozdílem, a naopak přibývá mladých, stejně starých manželských dvojic. Obdobnou skutečnost kon-

Tabulka 2. Sňatky nevěst podle věku v letech 1930–1980 (v %)

	– 17	18–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60+
1930	3,8	11,7	47,6	22,3	7,7	3,4	1,6	0,9	0,5	0,3	0,2
1950	1,8	33,7	32,5	17,2	4,5	3,9	2,8	1,8	1,0	0,5	0,3
1960	4,6	29,7	43,4	9,6	4,8	3,2	1,3	1,5	0,9	0,5	0,5
1970	3,5	28,4	49,3	9,2	2,9	1,8	1,5	1,5	0,7	0,6	0,6
1980	3,2	25,6	44,4	13,2	5,7	2,8	1,6	1,4	0,9	0,6	0,6

Pramen: *Demografická příručka*, Praha, FSÚ 1982, s. 127, přepočty.

statují i sovětští sociologové. Například podíl sňatků s věkovým rozdílem větším než 10 let se v SSSR ze 4,6 % v roce 1950 snížil na 2,6 % v roce 1970 [Charčev—Mackovskij 1978 : 210].

U nás jsou nejběžnější rodiny, v nichž je muž o několik málo let starší než žena.

Tabulka 3. Věk manželů (v %)

	Celý soubor N = 1860	15–29	Věková kategorie 30–44	45–59	60 a více
Muž je o 11 a více let starší než žena	2	1	2	3	4
Muž je o 6–10 let starší	20	12	17	22	25
Muž je o 1–5 let starší	66	72	70	64	59
Muž a žena jsou stejně staří	6	10	6	4	4
Žena je o 1–5 let starší	5	4	4	5	7
Žena je o 6 a více let starší	1	1	1	1	1

Rozdíl do 100 % – dotázaný nevypověděl o partnerovi (v %).

Pramen: *Postavení ženy v rodině*, Praha, Ústav pro výzkum veřejného mínění, závěrečná zpráva 1979.

Ve srovnání s minulostí je v populaci o něci vyšší podíl mladých vdaných žen, ale zejména mladých ženatých mužů, neboť téměř všichni mladí muži a ženy uzavírají sňatek do 30 let věku. Brzy se stávají také rodiči a rok sňatku je v polovině případů i rokem narození prvního dítěte, neboť zhruba polovina žen vstupuje do prvního manželství gravidní.

Demografové [M. Kučera, V. Wynnyczuk, I. Lesný aj.] poukazují na to, že v poválečném období vznikl stereotyp, kdy interval mezi narozením dětí je kratší než tomu bylo dříve. „V ČSR více než polovina a v SSR téměř polovina prvních dětí přichází na svět již do 9 měsíců od sňatku rodičů, tedy z předmanželských koncepcí, dalších 30 % do dvou let a 8 % do tří let, takže jen necelá desetina prvních dětí se narodí až po třech letech trvání prvního manželství,“ říká M. Kučera [Kučera 1980 : 17].

První děti se rodí nejčastěji ženám kolem 20 let, druhé kolem 23 let a eventuelní třetí děti ženám ve věku kolem 26 let.

Ukazuje se tedy výrazná tendence zkracovat intervaly mezi narozením dětí, stěsnat je do krátkého časového úseku. Vzhledem k tomu, že zhruba 60 % dětí se rodí ženám do věku 25 let a 85 % ženám do 30 let věku, připadá na ženy starší 29 let již více interrupcí než porodů [Wynnyczuk—Syravátka 1980 : 29].

Ženám ve věku do 25 let se v roce 1950 narodilo 42,0 % všech dětí

1960 29,3

1970 60,9

1980 55,7 % všech dětí.

Tabulka 4. Živé narození podle věku matky v letech 1950–1980 (v %)

Rok	Věk matky								
	– 15	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50+
1950	0,02	8,1	33,9	31,6	11,8	10,4	3,7	0,3	0,01
1960	0,02	10,8	38,5	27,5	14,6	7,1	1,2	0,1	0,002
1970	0,02	12,5	48,4	25,1	9,4	3,6	0,9	0,05	0,001
1980	0,01	10,3	45,4	39,4	11,4	3,0	0,4	0,02	0,002

Pramen: *Demografická příručka*. Praha, FSÚ 1982, s. 162.

Ženám ve věku do 30 let se v roce 1950 narodilo 73,6 % všech dětí
1960 76,7
1970 86,0
1980 85,1 % všech dětí.

Příčin, proč se snížil věk sňatečnosti a proč v mladých rodinách převládá snaha mít děti brzy za sebou, je více. Mezi nejdůležitější patří sociální jistoty, tj. především zaručené právo na práci, sociální zabezpečení matky a dítěte, novomanželské půjčky, popřípadě možnost získání bytu.

Jinou příčinou dřívějšího uzavírání manželství je akcelerace fyzického dospívání a větší volnost v sexuálních vztazích. Sexuální život dnešních mladých generací je méně tabuizován, většina mladých lidí jej považuje za součást svého života již před vstupem do manželství. To souvisí s hlubokými změnami, které proběhly nejen v somatickém vývoji, ale i v kultuře.

Sexuologové (Pondělíčkovi, Hynie) poukazují na přímo překotné zrychlení somatosexuálního vývoje, na sexuální akceleraci u dnešní mládeže. Uvádějí, že změny se dají pozorovat již během jednoho desetiletí. „Začátkem tohoto století dosahovala mládež maxima puberty mezi 15. a 16. rokem věku, avšak dnešní čtyřicetiletí dosáhli tohoto maxima mezi 14. a 15. rokem. Celých padesáti let, tedy doby dvou generací, bylo zapotřebí k urychlení vývoje vcelku o jeden rok. A srovnáme-li dnešní čtyřicetileté s třicetiletými, zjistíme, že v mezidobí pouhých deseti let se dosáhlo téměř stejného zrychlení [tj. skoro o jeden rok] jako předtím za období pětkrát tak dlouhé. Dnešní třicetiletí dosáhli maxima puberty v průměru mezi 13. a 14. rokem a naše současné zkušenosti potvrzují, že puberta — především u děvčat — se dnes ještě o několik měsíců znovu somatosexuálně urychluje.“ [Pondělíček — Pondělíčková 1971 : 2]

Prekonání pseudovědeckých názorů na sex jako na něco, zač se mají lidé stydět a co mají potlačovat [které pronikaly do širokých mas především prostřednictvím křesťanské a zvláště katolické morálky], vytvořilo u mladých lidí zcela nový postoj k těmto otázkám. Sexuální soužití mládeže, i když má své složité stránky a vyvolává řadu problémů v rodinách, se změnilo z dříve zakazované oblasti v oblast přístupnou, v „právo“ každého mladého člověka. Přispívá k tomu změna ve způsobu života mladých generací, nejužší kontakty mezi chlapci a dívkami od nejmladších let, tvoření part a nejrůznějších koedukovaných sportovních a zájmových skupin, společné trávení volného času, ale i moderní krásná literatura, filmy, televizní programy, kde jsou intimní stránky soužití dvojic lidí běžně zobrazovány. K. Starke například uvádí, že podle údajů z výzkumu studentské mládeže v NDR, začalo v roce 1973 pohlavně žít v 15 letech a dříve 5 %, v roce 1977 — 6 % respondentů. Mezi 16letými to však bylo přibližně 12–22 %, mezi 17letými 28–49 %, mezi 18letými 56 až

72 % [Starke 1980 : 120]. To není jen zkušenost platná pro NDR, ale i pro ostatní socialistické země.[1]

Také emancipace žen nesporně přispívá k tomu, že dívky a mladé ženy jsou benevolentnější k předmanželské zkušenosti, ale i k nevěře. Názory získané šetřením 780 učnic a studentek středních škol naznačují, že pro muže je v této věkové kategorii respondentek tolerována předmanželská zkušenost s 2—10 partnerkami, pro ženy s 1—5 partnery. Také nevěra v manželství, a to i opakovaná, je považována za odpustitelnou [Scheuflerová 1979 : 61].

I když tyto výpovědi mladých dívek jistě skrývají mnoho naivity a zkreslení, jistým způsobem odrážejí změnu postojů k sexuálnímu životu a k manželství. Dříve se k manželství přistupovalo jako k celoživotní záležitosti. Dnes je naopak „dočasnost“ manželství jakoby zakotvena již v názoru snoubenců — jestliže se manželství nevydaří, dvojice se rozejde. Také změněné postavení ženy zde sehrává svou roli. Na manželovi se již nepožaduje, aby materiálně a finančně zajistil rodinu, aby na sebe převzal celou tíži jejího zabezpečení. Do manželství většinou vstupují dvojice, kde je nejen muž, ale i žena ekonomicky činná, nebo se na tuto činnost učení a studiem připravuje. V povědomí dnešních mladých lidí je již zafixován demokratický model rodiny, reálná představa, že oba manželé budou pracovat a žena zůstane doma jen dočasně, v době, kdy se bude starat o malé děti.

Příčiny, proč se v mladých manželstvích rodí děti brzy po sobě, je dána i sociálními i psychologickými okolnostmi. Rozšířila se totiž představa, že je lépe vychovat děti „při jednom“, než aby se žena po několika letech práce znovu vracela k mateřské dovolené a péči o kojence. Etapa rodinného cyklu, kdy jsou v rodině malé děti, by podle názorů manželů měla být co nejkratší. Proto manželé plánují druhé dítě krátce po porodu prvního, využívají sociálních vymožeností, jakými jsou mateřská dovolená a mateřský příspěvek, a předpokládají ekonomickou pasivitu ženy v tomto období.

Tato „racionalizace“ prokreativní aktivity vede k tomu, že mladí lidé se brzy nejen stávají rodiči, ale i prarodiči. Zatímco dřívější generace znaly své prarodiče většinou jako starce a stařeny, dnešní prarodiče jsou lidé kolem 40 let, v plné pracovní a životní aktivitě. Nejmladší generace dokonce znají své prarodiče, kteří jsou někdy ještě ekonomicky činní, což je dáno právě uvedenými demografickými jevy — brzkým uzavíráním sňatku a narozením prvních dětí, ale i prodloužením střední délky života.

Součástí problematiky „mladých rodin“ je výzkum *motivace manželství a výběr partnera*. Různé sondy a rozborů ukazují, že nejčastějším důvodem uzavírání sňatků je citový vztah partnerů. Jistě je třeba přistupovat k tomuto tvrzení s jistou korekcí, již vzhledem k vysokému počtu gravidních nevěst i vysoké míře rozvodovosti mladých manželství.

Je ovšem nesporné, že odbourání třídních a sociálních překrad vyvolalo vážný převrat v motivaci sňatků a tím i ve volbě partnerů. I. S. Kon říká: „Přechod od manželství z rozumu nebo z povinnosti k manželství z lásky — je masovým výdobytkem lidstva“ [Kon 1982]. Změněné kulturní podmínky v nej-

(1) Ústav pro kulturně výchovnou činnost v Praze prováděl v rozpětí let 1973—1979 ankety, v nichž mimo jiné sledoval nejčastější dotazy mládeže ve věku 15—19 let. Ukázalo se, že v letech 1973, 1974 se žáci 8. a 9. tříd především zajímali o otázky vztahů mezi chlapcem a dívkou, otázky přátelství a kamarádství a teprve na třetím místě byly otázky, kdy začít sexuální žít. Stejně stará skupina, tj. skupina patnáctiletých v roce 1978—79 kladla na prvním místě již otázku, v kolika letech zahájit sexuální život, jaký je vhodný věk pro manželství, jaký by měl být věkový rozdíl mezi manžely. Otázky týkající se lásky, přátelství a kamarádství byly na 5. a 6. místě [Scheuflerová 1979: 52—54].

širším slova smyslu, včetně lepší výživy a s ní spojeného dřívějšího dozrávání, osvobození sexu od předsudků, ekonomické a politické osvobození ženy a další jevy, zejména nedostatky ve výchovném působení na mladé generace, vyvolaly i vyšší stupeň ukvapenosti při vstupu do manželství. Část mladých lidí si nachází manželské partnery již ve věku, kdy není ekonomicky, sociálně ani psychicky schopna dostát bez větších výkyvů nárokům, které na jedince klade rodina a výchova dětí. Část mladých partnerů svého vybraného životního druhu ani dobře nezná. Po jaké době známosti vstupují mladí lidé nejčastěji do manželství? Pohled na jednu ze sond manželských a předmanželských poraden ukazuje tabulka č. 5.

Tabulka 5. Snoubenci uzavřeli manželství po známosti, která trvala

do 3 měsíců	1,3 %
do 6 měsíců	14,8
do 1 roku	34,5
do 2 let	29,0
do 3 let	8,1
více než 3 roky	12,2
N = 296	100,0 %

Pramen: I. Sedláček: *Snoubenci v manželských a předmanželských poradnách v ČSR*. Populační zprávy č. 1–2, Praha 1978, s. 59.

Přibližně polovina snoubenců tedy uzavírala sňatek po známosti kratší než 1 rok, druhá polovina se znala déle než 1 rok. Zcela krátkých známostí, do 6 měsíců, bylo jen 16 %. I když neexistuje žádná optimální délka známosti, zaručující šťastné manželství, praxe ukazuje, že častěji se rozpadají manželství, která vznikla po velmi krátké a krátké známosti.

Jiná sonda snoubeneckých dvojic, založená na sledovaném faktoru „úroveň emoční a sociální zralosti“, ukázala, že minimálně 5 % mužů a žen uzavírajících první sňatek je na manželství naprosto nepřipraveno. Zobecněno to znamená, že v ČSR vstupuje každým rokem do manželství více než 3500 dvojic, které jsou vysoce ohroženy rozvodem ještě dříve, než uzavřou sňatek. Dalších 20 až 25 % sondou zkoumaných dvojic pak zastává takové názory, které by se v manželství mohly stát vážným zdrojem konfliktních situací [Prokopec—Schüller—Dytrych 1980 : 37].

K obdobným závěrům došli i sovětsí vědci. T. A. Gurko uvádí výsledky výzkumu 175 párů snoubenců mladších 30 let a poprvé vstupujících do manželství, viz tabulka č. 6.

V teorii je vyjasněno, že dobré manželství předpokládá dobrou znalost partnera, že je velmi důležité, jaký je soulad mezi názory, postoji partnerů, jejich očekáváními, tužbami, hodnotovou orientací. Jak však postupují dnešní mladí lidé při výběru budoucího manžela nebo manželky? Jaké požadavky na ně kla-

Tabulka 6. Snoubenci vstupující do manželství podle délky známosti v % (SSSR)

Délka známosti	Odpovědi ženichů	Odpovědi nevěst
Od 1 do 6 měsíců	45	39
Od 6 měsíců do 1 roku	19	27
Od 1 roku do 2 let	11	8
Více než 2 roky	19	20

Pramen: T. A. Gurko: *Vlijanie dobračennogo povedenija na stabilnost molodoj sem'ji*. Sociologičeskije issledovanija 1982, No 2, s. 90.

Tabulka 7. *Žádané vlastnosti u partnera*

Vlastnost	Chlapci v %	Dívky v %
Pěkný vzhled	78,8	31,9
Inteligence	58,8	62,6
Dobré zdraví	55,8	44,4
Smysl pro humor	55,4	61,5
Upřímnost	53,3	44,1
Spolehlivá věrnost	45,4	57,8
Shodné zájmy	42,9	38,1
Nesobeckost	42,9	47,4
Nekuřáčka, nekuřák	42,5	20,4
Pracovitost	39,6	61,1
Skromnost	27,9	26,3
Snášenlivost	37,5	23,7

Pramen: J. Šiktanc—J. Hladká: *Průzkum názorů, postojů a chování mládeže ve vztazích k rodičům*. Populační zprávy 1979, č. 1—2, s. 43.

dou? U nás i v zahraničí bylo realizováno mnoho výzkumů na toto téma. Požadavky zjištěné v jednom takovém výzkumu ukazuje tabulka č. 7.

I když jsou mezi chlapci a dívkami určité odchylky v požadavcích na partnera (muži — na rozdíl od dívek — akcentují častěji pěkný vzhled, dívky zase inteligenci, pracovitost apod.), obsahují jejich výpovědi obecně kladné vlastnosti lidí, o nichž nikdo nepochybuje, že by je dobří a spořádaní lidé neměli mít. Reálné požadavky na partnera a jednoznačná preference určitých vlastností předpokládá, že člověk, který je klade, zná i sám sebe, je si jist, že určité jednání, postoje apod. by nesnesl, předpokládá, že ví, co v něm bude vyvolávat podráždění, nechuť, zlobu, rozhořčení. Takový požadavek je však vysoce náročný, neboť mladí lidé, jejichž názory a postoje se vyvíjejí, je většinou soce náročný, neboť mladí lidé, jejichž názory a postoje se vyvíjejí, je většinou chologických testů, použití počítačů a jiných vědeckých metod obsahovat jisté riziko. Mimo jiné i proto, že zde nepůsobí pouze složka racionální a citová, ale i sexuální.

Při výběru manželských partnerů se dnes běžně u mladých lidí projevuje vysoká míra naivity, nezkušenosti a částečně i lehkovážnosti. Mladí lidé si berou za životní partnery jedince se zcela opačnými zájmy, hodnotovými orientacemi, vlastnostmi, které ani dobře neznají. Nebo je znají a doufají, že je v manželství změní.

Přitom rodině a šťastnému manželství přikládají lidé naprosto správně zcela prvořadý význam. Tak například více než 90 % chlapců a dívek ve věku 17—19 let na otázku životních přání uvedlo na prvním místě „šťastné manželství“, dále „zdraví“ (88 %) a „mít rodinu“ (63—78 %) [Šiktanc—Hladká 1979 : 41].

Z různých anket a výzkumů vyplývá, že pro mladé lidi není výběr životního partnera zdaleka není tak jednoduchý, jak se jeví vnějšímu pozorovateli, a že mladí lidé by rádi znali návody, jak se nezmýlit. Mají tedy obavy ze zklamání, pociťují nejistotu, zda volí dobře. Na otázku, co všechno by měla obsahovat výchova k manželství a rodičovství, dosáhla více než 90 % zájmu témata „pohlavní život mladého člověka“, „výběr vhodného partnera“, „přátelství a láska“, „jak vychovávat děti“ [Vaňková 1977]. Přes určitý pokrok a osvětu týkající se manželství a rodičovství bylo na tomto poli dosud málo uděláno. Obdobnou situaci konstatují i sovětští vědci. Moskevský výzkum 175 párů snoubenců zjistil, že jen 15 % mužů a 11 % dívek četlo odbornou literaturu o manželství a rodině.

Sondy manželských a předmanželských poraden ukazují, že většina (80 %) seznámení mužů a žen jsou náhodná, *jen 13,5 % mladých lidí znalo povahové vlastnosti partnera* ještě před započítím milostného vztahu [Sedláček 1978 : 59]. Motivaci uzavírání sňatků ilustruje rovněž jedna ze sond manželských poraden, viz tabulka č. 8.

Tabulka 8. *Převažující motivace uzavření manželství*

Citové vyústění partnerského vztahu	44,6 %
Gravidita snoubenky	41,8
Řešení ekonomické nebo bytové situace	8,8
Vyhovnění vnějšímu sociálnímu tlaku	3,4
Neuvedeno	1,4
N = 296	100, %

Pramen: I. Sedláček: *Snoubenci v manželských a předmanželských poradnách v ČSR*. Populační zprávy 1978, č. 1—2, s. 59.

Jednoznačnou odpovědí je pouze odpověď „citové vyústění partnerského vztahu“. Problematictější je již „gravidita snoubenky“, neboť může být jak součástí hlubokého milostného vztahu, tak i vysoce rizikovým momentem nastávajícího manželství, neboť může obsahovat nátlakový náboj. Současné výzkumy a hodnocení jsou v tomto směru spíše skeptické a považují faktor těhotenství jako příčinu sňatku za faktor spíše destabilizační. Ukazuje se také, že část snoubenců řeší sňatkem i některé racionální problémy, jako je ekonomická a bytová situace, přání rodičů, nátlak snoubence nebo snoubenky apod.

Také rodiče mají změněné postavení při uzavírání sňatků dětí. Po staletí byli při výběru životního partnera svých dětí nejdůležitějším činitelem, což vyplývalo z jejich ekonomického i sociálního a mravního postavení vzhledem k dítěti. Odstranění třídních a sociálních bariér, demokratizace vztahů rodičů a dětí, do značné míry odlišný způsob života mladých generací — vedou většinou k tomu, že výběr životního partnera dětí zpravidla probíhá bez asistence rodičů, kteří nejsou dotázáni ani na radu a názor. Většina dnešních mladých lidí považuje volbu manžela a manželky jen za svoji záležitost, a to i v případě, že je po svatbě přivádí do rodičovské rodiny (70 %), v níž po určitou dobu, často několik let bydlí, event. jsou rodiči podporováni. To vyvolává mnoho problémů ve vztazích mladé a staré generace, adaptace rodičovské a mladé rodiny je většinou složitý proces a někdy dochází i k destrukci mladé rodiny pro nemožnost dosáhnout vyrovnaných vztahů s rodičovskou rodinou. Výchova a osvěta nedosáhla v této oblasti potřebné úrovně, chybí širší poučení o pravidlech chování členů rodičovské i mladé rodiny. Základním principem soužití by v takových případech měla být důsledná vzájemná tolerance a respekt.

Jaká je bytová a ekonomická situace mladých rodin?

Získání bytu je pro mladou rodinu většinou nejtěžším problémem. Přitom bytová výstavba v ČSSR je na vysoké úrovni a v přepočtu na 1000 obyvatel patříme ve výstavbě bytů mezi evropskými kapitalistickými a socialistickými zeměmi na jedno z předních míst [Statistická 1982 : 638]. V šesté pětiletce bylo postaveno téměř 650 000 bytů a od roku 1970 se do nového bytu přestěhovala prakticky každá čtvrtá rodina [6. zasedání 1982 : 12].

Z výzkumu *Mladá rodina 1970—1977* [Wynnyczuk—Šráček 1975] vyplývá, že v době uzavření sňatku má samostatný byt cca 30 % mladých manželů. Tři

čtvrtiny z nich žijí svá první léta manželství v rodičovských rodinách. Tento stav potvrzují i sondy předmanželských a manželských poraden.

Z hlediska bydlení jsou nejvíce ohrožena rozpadem ta manželství, kde manželé musí žít 1. odděleně, 2. v rodině novomanžela, 3. v rodině novomanželky. Nedostatečný kontakt u manželů žijících odděleně je tedy vážným problémem, stejně jako vztah novomanželky a tchyně.

Optimální bydlení je samostatné. Tři čtvrtiny manželů, kteří začínají své manželství v rodičovských rodinách, se osamostatňují přibližně v průběhu prvních pěti let manželství. „Do prvních pěti let manželství získává většina mladých párů vlastní byt (město 92,7 %, venkov 85,0 %), přičemž jak v družstevní, tak ve státní výstavbě jsou při přidělování bytů respektovány zásady preference rodin s dětmi“ [Bartošová 1979 : 27].

Z výzkumu populačního klimatu v ČSSR u žen ve věku 20–29 let v roce 1981 vyplynulo, že dnešní mladí lidé většinou získávají byt dříve než generace jejich rodičů. Tyto byty však zcela neodpovídají jejich požadavkům. Zůstávají za nároky na soukromí pro studium dětí i rodičů, nesplňují vždy požadavky na odpočinek a soužití dvou aktivně činných generací [Wynnecuk 1982 : 18]. Také vybavení sídlišť neodpovídá požadavkům mladých rodin, nejen pokud jde o předškolní zařízení, ale i hřiště, bazény, cvičebny a jiná zařízení pro aktivní a bezpečné trávení volného času dětí. Požadavky tedy stále stoupají a jsou z hlediska rozvoje osobnosti dětí i dospělých většinou oprávněné.

Naproti tomu vybavenost domácností mladých rodin je příznivá. I když do první etapy společného života spadá většinou narození dítěte a dočasné přerušení ekonomické činnosti ženy, existují vedle příjmů manželů a event. našetřených úspor dva hlavní zdroje umožňující manželům vybavit domácnosti: jsou to novomanželské půjčky(2) a rodiče, kteří jsou objektivně schopni [zpravidla jsou dosud ekonomicky aktivní] a subjektivně připraveni své děti při zakládání rodiny podporovat.

Z dlouhodobého výzkumu spotřebního chování mladých domácností [Vaničková 1984] vyplynulo, že tyto domácnosti jsou — pokud jde o předměty dlouhodobého užívání — již krátce po svatbě vybaveny lépe než domácnosti rodičů. Manželské páry ve věku 20–29 let, v nichž byla žena ekonomicky aktivní, a které již bydlely samostatně, měly:

chladničky	77 %
mrazničky	16 %
mechanické pračky	33 %
automatické pračky	23 %
vysavače	62 %

Manželské páry bydlící u rodičů byly vybaveny hůře, měly však k dispozici vybavení rodičů. Také většinou nehradily běžné výdaje na nájemné, inkaso,

(2) Novomanželské půjčky byly zavedeny v dubnu 1973 a od 1. dubna 1974 byly zvýhodněny o státní příspěvek, jakmile se manželům narozené dítě dožije jednoho roku věku. Na první dítě činí výše státního příspěvku 2 000 Kčs, na druhé a další děti vždy 4 000 Kčs. V případě narození dvojčat se z půjčky odepisuje 8 000 Kčs. V roce 1981 bylo mladým manželům půjčeno 12 249 tisíc korun, přičemž největší část těchto půjček jde na zařízení bytů, jen menší část na pořízení bytu (asi 10 % půjček). Vzhledem k tomu, že se také velký počet prvních dětí rodí hned v prvním roce manželství, získává mladá rodina přibližně v průběhu dvou let zároveň státní příspěvek, neboť tím, že se dítě dožije prvního roku věku, dluh klesá. Viz: J. Pelikán [1977: 27].

jídlo apod. Čistý měsíční příjem mladých rodin byl nad hranicí 3500 Kčs měsíčně.

Ekonomická situace mladých rodin je významně ovlivňována nejen tím, zda mají možnost získat státní, družstevní či podnikový byt a půjčku, ale i počtem dětí.

Tabulka 9. Celkové čisté příjmy na člena domácnosti měsíčně v Kčs v závislosti na počtu dětí v rodině

	Příjmy v Kčs		
	1970	1976	1980
Celkem	1 065	1 302	1 498
Rodiny s dětmi	987	1 173	1 330
z toho:			
s 1 dítětem	1 151	1 382	1 569
s 2 dětmi	958	1 142	1 298
s 3 dětmi	819	976	1 122
se 4 dětmi	713	854	987
s 5 a více dětmi	562	711	786
Rodiny bezdětné s ekonomicky aktivním členem	1 450	1 814	2 126
Rodiny bezdětné bez ekonomicky aktivního člena	752	982	1 119

Pramen: M. Hirsch: *Vývoj příjmů rodin s dětmi v ČSSR v sedmdesátých letech*. Informátor ČSVÚ PSV 1982, č. 2.

S rostoucím počtem dětí klesají v domácnostech průměrné příjmy na osobu. Mění se také relace ekonomicky činných a závislých osob. V období let 1970—1980 došlo však k rychlému růstu sociálních příjmů, hlavně přídaveků na děti, takže se situace rodin s více dětmi nezhoršila. Svědčí o tom rostoucí podíl sociálních příjmů, viz tabulka č. 10.

Tabulka 10. Podíl sociálních příjmů v roce 1970 a 1980 z celkových příjmů v relaci k počtu závislých dětí

Podíl sociálních příjmů z celkových příjmů	Počet dětí			
	1	2	3	4 a více
v roce 1970	12,3	15,3	22,0	28,8
v roce 1980	12,3	17,3	25,3	32,7

Pramen: *Sčítání lidu, domů a bytů*. Praha, FSÚ 1980, s. 135.

Spolu s rostoucím počtem dětí roste i sociální intervence státu v podobě sociálních příjmů rodin. Zatímco u rodin s 1 dítětem se za jedno desetiletí nezměnila, u rodin s 2 závislými dětmi vzrostla o 2 %, s 3 dětmi o 3,3 %, se 4 a více dětmi o 3,9 %.

Největší podíl sociálních příjmů tvoří přídavky na děti. V rodinách s 1 dítětem představují přídavky na děti v ČSR 3,2 %, s 2 dětmi 10,0 %, s 3 dětmi 17,9 %, se 4 a více dětmi 23,9 % sociálních příjmů.

Přes tuto pomoc státu rodinám s dětmi měla rodina s 2 dětmi o 17 % méně a rodina s 3 dětmi o 29 % méně běžných příjmů na hlavu než rodina s jedním dítětem.

To ukazuje, že péče socialistického státu orientovaná na zabezpečování život-

ní úrovně rodin s dětmi je jedním z prvořadých úkolů, neboť se dotýká i tisíců mladých rodin.

Problematika mladých rodin je velmi různorodá. Stále více přitahuje pozornost státních a společenských institucí a organizací a veřejnosti. Neboť, je-li rodina základní jednotkou společnosti, je u mladé rodiny tato funkce znásobena: je základní jednotkou společenské budoucnosti. Právě v ní dochází k prvotní socializaci jednotlivce, v ní se rozhoduje z velké části o tom, jaké budou nové generace.

Proto řešení problémů mladé rodiny nespočívá jen v sociální oblasti. Vyžaduje hlubokou analýzu zcela nových jevů, jako jsou: akcelerace somatosexuálního vývoje, vliv sníženého věku sňatečnosti na fungování mladé rodiny, nové (pozitivní i negativní) rysy ve vztazích mezi mladými partnery, jejich rodiči a jejich dětmi, kulturní a mravní úroveň, hodnotové orientace, tužby, zájmy, a další stránky života dnešních mladých rodin.

Stabilita nebo rozvrat?

Říká se, že rozvody jsou novodobou metlou lidstva. Nestabilita manželství, a tím i rodiny, je skutečně jedním ze závažných rysů současnosti. V ČSSR připadá na 100 sňatků 30 rozvodů. Rozcházejí se především mladí lidé, kteří se brali z lásky a teprve po svatbě zjišťují, že mají rozdílné povahy a zcela jiné zájmy než jejich partner. Rozvádějí se ovšem i dvojice středního věku (i když méně často), a dokonce manželé, kteří spolu nejednou prožili dlouhý a třeba i šťastný život, na jehož konci si jeden z partnerů (většinou muž) našel partnera nového, zpravidla mladšího.

Tabulka 11. Sňatky a rozvody

Průměr let — rok	Sňatky	Rozvody	Rozvody na 100 sňatků
1920 — 1924	142 399	5 198	3,7
1930 — 1934	121 506	6 051	5,0
1950 — 1954	114 812	12 251	10,7
1960 — 1964	108 295	16 433	15,2
1970 — 1974	134 674	27 893	20,7
1975 — 1979	135 900	32 111	23,6
1979	127 134	32 241	25,4
1980	117 921	33 863	28,7
1981	116 581	34 595	29,7

Pramen: *Statistická ročenka 1982*. Praha, FSČ 1982, s. 116 — 117.

V komparaci s dvacátými léty je nárůst rozvodovosti obrovský. Zatímco v letech první republiky se rozpadlo přibližně každé pětadvacáté manželství, dnes je to každé třetí. Zajímavý pohled na rozvodovost poskytuje přehled podle krajů. Ukazuje se, že rozvodovost: a) je podstatně vyšší v ČSR než v SSR; v České socialistické republice připadá na 100 sňatků 35,7 rozvodů, ve Slovenské socialistické republice 17,8 rozvodů (rozvodovost v SSR však v poslední době roste rychleji: v r. 1970—1980 se zdvojnásobil počet rozvodů v SSR, v ČSR vzrostl o cca 20 %); b) je nejvyšší v průmyslových oblastech — v Severočeském kraji (48,5), v Praze (44,4), v Západočeském kraji (42); c) je vysoká v hlavních městech.

Vyšší stupeň koncentrace obyvatelstva, ale i průmyslu (příčemž jedno do značné míry implikuje druhé), tedy častěji vede k narušení manželských

Tabulka 12. Rozvodovost podle krajů

Kraje	Sňatky	Rozvody	Rozvody na 100 sňatků
ČSSR	116 581	34 595	29,7
Hl. m. Praha	8 853	3 929	44,4
Středočeský	8 083	2 998	37,1
Jihočeský	4 968	1 325	26,7
Západočeský	7 043	2 958	42,0
Severočeský	9 514	4 619	48,5
Východočeský	8 906	2 506	28,1
Jihomoravský	15 271	4 102	26,9
Severomoravský	14 731	5 172	35,1
Hl. m. Bratislava	3 120	1 173	37,6
Západoslovenský	13 308	2 238	16,8
Středoslovenský	11 659	1 921	16,5
Východoslovenský	11 125	1 655	14,9

Pramen: *Statistická ročenka 1982*. Praha, FSÚ 1982, s. 119.

vztahů. Působí zde nesporně zvýšená anonymita jedince ve velkých městských a průmyslových aglomeracích a značná absence sociální kontroly, tak typické pro sousedské vztahy v menších lokalitách.

Pohled na rozvodovost dále hlouběji ilustrují údaje o věku manželů a trvání manželství, která se rozvádějí, viz tabulka č. 13.

Tabulka 13. Rozvody podle věku mužů v letech 1930–1980 v ČSSR z počtu uskutečněných rozvodů (v %)

Rok	– 19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60+
1930	—	1,7	16,6	27,1	20,0	13,7	9,4	5,8	3,6	2,1
1950	0,11	5,7	18,5	12,8	18,7	15,7	11,7	8,0	4,8	3,9
1960	0,07	6,2	18,9	19,8	19,0	9,5	11,3	7,3	4,1	3,3
1970	0,10	12,9	24,2	16,8	13,8	11,5	9,5	4,0	3,6	3,3
1980	0,09	10,3	24,5	22,4	15,1	9,5	7,4	4,9	3,1	2,4

Pramen: *Demografická příručka*. Praha, FSÚ 1982, s. 150.

Je všeobecně známé, že k rozvodům dochází častěji u mladých lidí než u starších. To platí pro celou časovou řadu sledovanou v tabulce. Přesto však v období od třicátých let do dnešní doby došlo k určité změně v tom smyslu, že nynější frekvence rozvodů se posunula dále k nižším věkovým skupinám. Globálně lze říci, že z celku rozvodů se jich tři čtvrtiny odehrávají do věku

Tabulka 14. Rozvody podle věku žen v letech 1930–1980 v ČSSR z počtu uskutečněných rozvodů (v %)

Rok	– 19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60+
1930	0,6	0,9	25,4	24,2	15,9	9,9	6,3	3,9	2,2	0,7
1950	2,4	14,8	22,3	11,5	15,0	12,6	9,4	6,3	3,3	2,4
1960	1,4	15,6	20,6	19,3	17,7	8,1	8,1	4,8	2,5	1,9
1970	1,6	25,6	23,6	13,3	11,5	10,0	7,5	2,8	2,3	1,8
1980	1,3	20,9	24,6	20,6	13,4	7,6	5,1	3,2	1,9	1,3

Pramen: *Demografická příručka*. Praha, FSÚ 1982, s. 151.

40 let. Od čtyřiceti let rozvodovost výrazně klesá, nejnižší, zahrnující přibližně celkem 1000 mužů a 500 žen, je u osob ve věku 60 let a starších. Zatímco do 20 let věku je rozvodovost velice nízká, prudce roste po dvacátém roce věku. Z hlediska věku manželů jsou však nejohroženější manželství, v nichž žijí partneři mezi 25–35 lety. Na tuto věkovou skupinu připadá 46 % z celku všech rozvádějících se manželství.

Vzhledem k nižšímu věku sňatečnosti žen se u nich objevují i určité odchylky rozvodovosti. Ženy se nejen dříve vdávají, ale i rozvádějí. Do 25 let věku je rozvedeno asi 20 % všech rozvádějících se žen, ale jen 10 % z celku rozvádějících se mužů. Do 35 let je rozvedeno 66 % všech rozvádějících se žen a 57 % mužů.

Dalším intervenujícím faktorem je délka trvání manželství. Statistiky ukazují na tzv. „krizová období“, v nichž nejčastěji dochází k rozvratu manželství, a tím i na potřebu zaměřit se nejen na prevenci rozvodovosti vůbec, ale v těchto obdobích zvláště (i když je přirozeně třeba vidět, že rozvod není jednorázovou záležitostí, ale připravuje se většinou měsíce a roky).

Tabulka 15. Rozvody podle délky trvání manželství v ČSSR v letech 1950–1980 z počtu uskutečněných rozvodů (v %)

Rok	Délka trvání manželství v letech									
	0	1	2	3	4–5	6–7	8–9	10–14	15–19	20+
1950	5,1	7,6	8,1	7,0	12,1	9,2	8,6	15,2	9,7	17,4
1960	1,9	5,5	6,8	7,3	12,8	10,7	11,0	20,0	10,5	13,5
1970	2,1	7,0	9,3	9,3	15,0	11,0	8,2	13,2	10,5	14,4
1980	2,1	7,0	9,3	9,1	15,1	11,5	8,7	15,3	10,0	11,9

Pramen: Demografická příručka. Praha, FSÚ 1982, s. 155.

Tabulka ukazuje téměř konstantní vrcholy rozvodů v určitých etapách trvání manželství. Z tohoto hlediska lze hovořit v podstatě o dvou kritických obdobích. První nastává po 4–5 letech manželství a částečně doznívá ještě v šestém a sedmém roce. Druhé spadá do intervalu 10–14 let trvání manželství a odeznívá ještě v průběhu dalších 5 let, což přibližně odpovídá věku manželů do 40–45 let.

Z hlediska výchovy mladé generace jsou ovšem společensky nejzávažnější rozvody mladých manželství, v nichž zpravidla (v 70–80 % případů) žijí nezletilé děti.

Tabulka 16. Rozvody podle počtu nezletilých dětí v letech 1960–1980 v ČSSR (v % z počtu uskutečněných rozvodů)

Rok	Počet dětí		
	0	1	2+
1960	36,9	35,8	27,3
1970	33,2	42,0	24,8
1980	29,2	37,7	33,1

Pramen: Demografická příručka. Praha, FSÚ 1982, s. 159.

Ještě v roce 1960 se nejčastěji rozcházelí bezdětní manželé, dále s jedním dítětem, a konečně s dvěma dětmi. V průběhu let však podíl rozvádějících se bezdětných manželů klesá a roste počet rozvádějících se manželství s dětmi — častěji s jedním dítětem než s dvěma, i když rozdíl není velký. Průměrný

počet dětí připadajících na jedno rozvedené manželství je více než 1 dítě.

Lze říci, že děti jsou stále menší zábranou k rozvázání svazku, který jejich rodičům nevyhovuje.

Někdy se objevují poukazy na to, že vysoká rozvodovost je právě rubem tak významného výtoku, jakým je zaměstnanost žen. Je jisté, že hospodářská závislost na muži vedla v minulosti k udržení mnoha manželství, která v dnešní době berou rychle za své.

Avšak rozvod je demokratickým právem, které má jak negativní, tak pozitivní stránky. K pozitivním patří to, že osvobozuje od nutnosti žít s člověkem, k němuž city náklonnosti vyprchaly a byly nahrazeny lhostejností, či dokonce nenávistí. Nejzávažnějším negativem rozvodů je ovšem ztráta rodinného zázemí dětí a koncentrace výkonu rodinných funkcí pouze na jednoho rodiče, většinou matku.

Navrhovatelkami rozvodů jsou z 64 % ženy. To není jen specifikum ČSSR, ale celosvětový jev. I když příčin, proč se ženy častěji než muži rozhodují rozvést nevyhovující manželský svazek, je více, lze za dvě hlavní (působící v našich podmínkách) označit:

- a) ekonomickou samostatnost žen, která jim dává jistotu, že budou moci dále dobře žít i bez finančního přínosu muže,
- b) skutečnost, že ženě (až na malé výjimky, jako je alkoholismus matky, prostituce a jiné asociální jednání) nehrozí, že bude po rozvodu odloučena od dětí; většinou se děti svěřují do výchovy matce, muž zpravidla opouští byt, v němž zůstává neúplná rodina v čele s matkou.

V důsledku rozvodu ztrácí ročně zázemí úplné rodiny cca 20 000 dětí. V roce 1961 představovaly neúplné rodiny 5,9 %, v roce 1970 8,0 % a v roce 1980 11 % ze všech rodinných domácností s dětmi do 15 let.

Tyto rodiny plní po rozvodu všechny základní funkce, kromě funkce reprodukční. Není to ovšem bez problémů. Výzkumy ukazují [Junková 1975], že finanční situace žen v neúplných rodinách je v průměru horší než v rodinách úplných. Méně zbývá na šetření a na kulturu, oblékání apod. Přesto jen 4,3 % žen uvádí trvalé finanční potíže. Situace neúplných rodin v čele s otcem je příznivější, muži častěji než ženy pečují jen o jedno dítě, zastávají vyšší funkce v zaměstnání, jsou lépe odměňováni a mají ve srovnání s ženami vyšší vzdělání.

Bytová situace se u 70,7 % rozvedených žen žijících po rozvodu v neúplné rodině nemění, zůstávají zpravidla v původním bytě. Zhruba u 30 % žen se však bytová situace horší: některé bydlí i nadále s bývalým manželem, jiné se stěhují k rodičům, část žije v přeplněných bytech.

Zařízení bytů a domácností má nižší standard než v úplných rodinách. Doplnění a obnovování zařízení je pomalejší. Také způsob trávení volného času se mění (častěji je prožíván v bytě, protože většinou po rozvodu auto a chata připadnou muži). Při výkonu domácích prací pomáhají nejčastěji děti, dále rodiče ženy, popřípadě další příbuzní.

V neúplných rodinách jsou matky méně spokojeny s chováním a vlastnostmi svých dětí než v rodinách úplných. Zřídka hodnotí pozitivně výchovný vliv rozvedeného manžela na děti (8–13 % případů). Většinou otec do výchovy vůbec nezasahuje (65 %), s dítětem se nestýká (34 %), či na ně má dokonce negativní vliv (10–12 %). U prvních dětí se často objevují neurotické projevy, u druhých výchovné problémy [Schimmerlingová 1977; 1978].

Klidný rozvod, racionální dohoda manželů a uchování přátelského nebo alespoň neutrálního vztahu bývalých manželů kladně ovlivňuje styk otce s dětmi, a to jak ve frekvenci, tak ve výchovném působení na děti.

V. Trnka [1974 : 210—211] analyzoval situaci dětí a jejich adaptabilitu po rozvodu rodičů a dospěl k těmto nejdůležitějším závěrům:

a) nejvíce trpí děti

- které jsou popuzené proti některému z rodičů,
- které nemají v nikom v okolí oporu,
- které po rozvodu rodičů s nimi žijí v rozděleném bytě,
- které viděly násilí mezi rodiči,
- k nimž má matka nevyrovnaný vztah projevující se jednou nadměrnou péčí, podruhé lhostejností a nepřiměřenými tresty,

b) děti se dobře adaptují, jestliže:

- nejsou popuzeny, mají pocit bezpečí se silnou emocionální vazbou,
- mají ve svém okolí spolehlivou oporu, silnou vazbu na milovanou osobu (třeba i cizí),
- nebyly přítomny hádkám a sporům mezi rodiči,
- mají dobrý vztah k nevlastnímu rodiči.

Je nesporné, že děti rozvodem rodičů vždy trpí. Neexistuje však výzkum zachycující utrpení dětí v rozvrácených, i když úplných rodinách. Tam, kde vztah mezi mužem a ženou je dlouhodobě krajně napjatý, kde dochází k častým hádkám, eventuálně i k fyzickému napadání, je rozvod vysvobozením pro všechny členy rodiny.

Proč se lidé rozvádějí?

Co je nejčastější příčinou toho, že dvojice, které se většinou braly z lásky, po pěti, deseti či patnácti letech rozvazují manželské pouto?

Oficiální statistika ukazuje příčiny rozvodů patrně z tabulky č. 17.

Tabulka 17. Příčiny rozvodů v ČSSR v ‰

Příčiny rozvodů	1962		1972		1980	
	Příčina muž	Příčina žena	Příčina muž	Příčina žena	Příčina muž	Příčina žena
Neuvážený sňatek	0,55	1,25	3,22	3,21	3,88	3,88
Odsouzení pro trestný čin	0,44	0,01	2,21	0,20	2,24	0,29
Alkoholismus	1,40	1,50	14,60	0,64	18,10	0,87
Zlé nakládání	0,19	0,31	7,28	1,82	4,14	0,17
Oddělené bydlení	2,09	0,29	2,85	2,85	1,89	1,89
Pohlavní choroba	0,61	0,18	0,03	0,01	0,00	0,00
Jiná nemoc	0,54	0,33	0,68	0,99	0,59	0,52
Neplodnost	25,89	25,54	0,51	0,73	0,56	0,78
Opuštění soužití	0,80	1,13	6,19	5,06	1,85	1,33
Nezájem o rodinu	0,12	0,13	6,91	7,86	6,23	6,96
Finanční neshody	0,46	0,52	1,15	1,27	0,99	0,99
Nezřízený život	2,52	2,66	0,45	0,50	0,19	0,19
Sexuální neshody	10,21	10,63	4,04	4,29	3,50	3,48
Žárlivost	0,39	0,61	1,00	0,60	0,81	0,28
Neshody ve výchově dětí	2,32	2,46	2,63	0,60	0,40	0,42
Zásahy širší rodiny	10,17	0,29	1,52	1,53	0,67	0,67
Politické a náboženské neshody	8,43	1,46	0,05	0,06	0,02	0,02
Rozdíly národnosti	1,28	1,33	0,02	0,02	0,01	0,01
Rozdílnost povah	1,10	0,71	7,96	19,62	24,90	24,90
Nevěra	8,14	8,51	19,74	17,80	18,90	16,61
Ostatní příčiny	14,14	14,64	0,30	0,18	0,16	0,13
Příčina nezjištěna	8,18	25,48	11,28	30,11	9,90	35,51

Pramen: *Statistické ročenky ČSSR*. Praha, FSÚ 1961, 1971, 1981, přepočty.

I když naše statistika zachycuje 22 příčin rozvodů — od „neuváženého sňatku“ až po „příčina nezjištěna“ — je možno říci, že výčet není vyčerpávající. Rozvodová situace je vždy výsledkem souběhu určitých objektivních okolností s okolnostmi subjektivními.

Mezi základní objektivní okolnosti lze řadit například bytovou, finanční a zdravotní situaci, pracovní zatížení, obtížnou profesi apod., které mohou významně negativně ovlivnit manželský soulad. Objektivní problémy však u nás nejsou nejdůležitějšími faktory rozvodovosti. Tak například „oddělené bydlení“ je příčinou rozvodů ve 2 % případů. Významně poklesly také „zásahy širší rodiny“. Pokud bychom je chápali jako konflikty vyplývající ze společného bydlení rodičovské a mladé rodiny, představují cca 0,5 % případů.

Hlavní příčiny rozvodovosti leží ve sféře subjektivní, tj. jsou dány především povahovými vlastnostmi partnerů a jejich hodnotovými orientacemi. Do manželství vstupují lidé různých schopností, vlastností a odlišného temperamentu. Mají-li v této zcela intimní buňce společnosti dosáhnout optimálního souladu, musí mít vysokou morální a kulturní úroveň, což implikuje především úctu a porozumění pro druhého, duševní vyrovnanost, vysoký stupeň tolerance, demokratický přístup k řešení problémů a jiné kladné vlastnosti — například zásadovost, věrnost, identifikaci s druhým a velkorysost.

Tyto nároky vystupují do popředí o to víc, že přestaly působit tak závažně stabilizační faktory minulosti, jako chápání manželství jako svazku posvěceného bohem (co bůh spojí, člověk nerozlučí), ekonomická závislost ženy na muži, a konečně odsuzování rozvodu veřejným míněním. Osvobození sňatku z tradičních náboženských a ekonomických pout — což je velký výdobytek moderní doby — má ovšem nejen své pozitivní, ale i negativní stránky. Umožňuje totiž, aby do manželství vstupovaly dvojice, které dosud pro tento svazek neuzrály ekonomicky, charakterově, psychicky a morálně. To vyvolává velké množství konfliktů, které tito partneři nejsou s to vždy optimálně řešit. Změna přístupu k manželství však vede nejen k neuváženým sňatkům, ale i k neuváženým rozvodům, k nimž by při určité toleranci a trpělivosti vůbec nemuselo dojít. Tak například nejčastějším důvodem rozvodu je v současné době „rozdílnost povah“, důvod, který ještě před dvaceti lety měl zcela zanedbatelnou četnost. Zatímco totiž dříve byli manželé nuceni vyrovnat se s negativními osobnostními rysy svých partnerů, dnes mají v tomto směru výhodu. Využijí demokratického práva rozvodu a manželství zruší.

Ona „rozdílnost povah“ v sobě skrývá řadu momentů nejen psychologického, ale i sociálního charakteru. Nejde pouze o nekompatibilitu některých krajních psychologických typů osobností, ale o množství malých diferencí, zpravidla sociálně determinovaných, které se mohou v procesu manželského soužití buď zmenšovat, nebo narůstat. Jde například o orientaci zálib a zájmů, o nároky na zapojení ženy do pracovního procesu, na trávení volného času (neshody, pokud jde o způsob trávení volného času, jsou stále častějším důvodem rozvodu zejména mladých manželství). Jde také o způsob života a zvyky, které si mladí lidé přinášejí z rodičovských rodin, o postoj k penězům, nároky na dělbu práce v domácnosti atd., atd.

Nežádoucí osobnostní rysy nejsou často před uzavřením manželství zřejmé (nebo jim druhý partner nepřikládá velký význam) a projeví se až v první adaptační fázi manželství [Schüller—Prokopec—Dytrych 1979; Nutzová 1979:12]. Dojde-li však přesto k vzájemnému přizpůsobení dvojice, pak adaptace na další procesy, které se v rodině odehrávají, jako je například narození dětí, změny v bytové, finanční oblasti, zdravotní problémy atd., probíhá většinou dobře.

Adaptace na složitou situaci, kterou pro dosud nezávislého jedince znamená manželství, je dnes procesem náročnějším než kdykoli dříve, protože mladí lidé na ni nejsou připraveni. Jejich výchova je orientována spíše k potřebám profese než rodiny.

Je překvapivé, jak velký počet z generace dnešních rodičů u nás vstupuje do manželství bez jakýchkoli znalostí zcela elementárních zásad soužití. Například V. Wynnyczuk [Wynnyczuk 1975: 8] uvádí, že v roce 1968 vstoupalo do manželství pouze 38,8 % žen poučených o hygieně manželského soužití, včetně antikoncepce; 34,6 % žen bylo zcela a 26,6 % částečně neinformovaných. Pouze 30 % žen bylo poučeno lékařem.

Totéž potvrzuje i výzkum ÚVVM z roku 1979, v němž jen 12 % respondentů uvedlo, že výchova k manželství a rodičovství byla dostatečná, zatímco 49 % ji označilo za „pouze částečnou“ a 29 % za „nedostatečnou“ [Postavení 1979].

Výzkumy a sondy tedy signalizují, že rodina a škola, ale ani lékaři a společenské organizace na tomto úseku neplní dobře svůj úkol, což je — v souvislosti s akcelerací dospívání a s uvolněním sexuálních vztahů mezi mládeží — vážným nedostatkem v rámci celkové výchovy mladé generace.

Údaje o rozvodovosti, zejména mladých manželství, v nichž žijí závislé děti, jsou velmi alarmující. Její snížení se stává naléhavým společenským úkolem. Není to však úkol jednoduchý. Výchova k manželství a rodičovství se uskutečňuje v průsečíku mnoha vlivů. Působí vliv orientační, rodičovské rodiny a rodičovských vzorů, působí škola, pracoviště a okolí, povahové vlastnosti člověka a jeho schopnosti, soustava hodnot, kulturní vlivy, ale i vlivy morální a ekonomické.

Na základě poznání těchto vlivů a jejich sociálních kontextů je třeba konkrétně usměrňovat výchovné a socializační procesy etické, kulturní, psychologické a sociálně ekonomické. Musí být akcentovány etické zásady soužití partnerů a výchovy dětí, kulturnost vztahů, hluboký demokratismus a svoboda jednotlivce, zároveň však jeho zodpovědnost k dětem a partnerovi.

Kombinace těchto principů s vhodnými intervencemi v oblasti sociální je předpokladem snížení rozvodovosti mladých rodin, v nichž žijí malé děti, pro jejichž zdárný rozvoj je neoptimálnější soulad výchovného působení obou rodičů.

Literatura

- Bartošová, M.: *Situace rodin s prvním dítětem do 3 let věku*. Výzkumná práce, řada B, č. 79. Praha, ČVÚPSV 1979.
- Demografická příručka*. Praha, FSÚ 1982.
- Gordon, L. A. — Klopov, E. V.: *Člověk po práci*. Praha, Svoboda 1975.
- Gurko, T. A.: *Vlivání dobráčeného povedení na stábil'nost molodoj sem'ji*. Sociologičeskije issledovanija 1982, No. 2.
- Hiršl, M.: *Vývoj příjmů rodin s dětmi v ČSSR v sedmdesátých letech*. Informátor ČSVÚPSV 1982, č. 2.
- Charčev, A. G. — Mackovskij, M. S.: *Sovremennaja sem'ja i jejo problemy*. Moskva, Statistika 1978.
- Junková, I.: *Sociální situace neúplné rodiny rozvedené ženy s dětmi do 15 let*. Výzkumná práce, řada B, č. 64. Praha, ČVÚPSV 1975.
- Kon, I. S.: *O sociologičeskoj interpretacii seksual'nogo poveděni*. Sociologičeskije issledovanija 1982, No. 2.
- Kučera, M.: *Demografické hledisko životních cyklů obyvatelstva*. Demografie 1980, číslo 1.
- Nutzová, H.: *Význam orientační rodiny a vzorů*. In: *Konkrétní problémy manželské rodiny z pohledu manželského poradce*. Sborník. Praha, ČVÚPSV 1979.
- Pelikán, J.: *Novomanželské půjčky po třech letech*. Populační zprávy 1977, č. 1—2.
- Pondělíček, I. — Pondělíčková, J.: *Lidská sexualita*. Praha, SPN 1971.

Postavení ženy v rodině. Praha, materiál ÚVVM 1979.

Prokopec, J. — Schüller, V. — Dytrych, Z.: *Předpoklady k manželství.* Demografie 1980, č. 1.

Sedláček, I.: *Snoubenci v manželských a předmanželských poradnách v CSR.* Populační zprávy 1978, č. 1—2.

Scheuflerová, R.: *Výchova k manželství a rodičovství a konkrétní manželské poradenství.* In: *Konkrétní problémy manželské rodiny z pohledu manželského poradce.* Sborník. Praha, Československá sociologická společnost při ČSAV 1979.

Sčítání lidu, domů a bytů. Praha, FSÚ 1980.

Schimmerlingová, V.: *Analýza vybraných problémů života a potřeb neúplných rodin rozvedených žen s dětmi do 15 let.* Výzkumná práce, řada B, č. 72. Praha, ČVÚPSV 1977.

Schimmerlingová, V.: *Sociální situace neúplných rodin v čele s otcem.* Výzkumná práce, řada B, č. 75. Praha, ČVÚPSV 1978.

Schüller, V. — Prokopec, J. — Dytrych, Z.: *Dlouhodobé důvody rozvratu pražských manželství.* Demografie 1979.

Starke, K.: *Junge Partner.* Leipzig-Berlin, Urania Verlag 1980.

Statistická ročenka 1961, 1971, 1981, 1982. Praha, FSÚ 1961, 1971, 1981, 1982.

Siktanc, J. — Hladká, J.: *Průzkum názorů, postojů a chování mládeže ve vztazích k rodičovství.* Populační zprávy 1979, č. 1—2.

Trnka, V.: *Děti a rozvody.* Praha, SPN 1974.

Vaničková, J.: *Některé výsledky z dlouhodobého výzkumu mladých domácností z hlediska jejich spotřebního chování.* In: *Rodina a mládež v etapě výstavby rozvinuté socialistické společnosti.* Praha, ČSSR 1984.

Vaňková, L.: *Sociologické šetření veřejného mínění k problematice výchovy k manželství a rodičovství.* Praha, Ústav pro výzkum kultury 1977.

Wynnyczuk, V.: *Mladá rodina v průmyslové oblasti.* Informátor ČVÚPSV 1975, č. 4.

Wynnyczuk, V.: *Populační klima v ČSSR — 1981.* Informátor ČVÚPSV 1982, č. 2.

Wynnyczuk, V. — Syrovátka, A.: *Studium životních cyklů obyvatelstva z hlediska sociálního a zdravotního.* Demografie 1980, č. 1.

Wynnyczuk, V. — Šráček, J.: *Mladá rodina v průmyslové oblasti.* Výzkumné práce, řada B, č. 65. Praha, ČVÚPSV 1975.

6. zasedání ÚV KSČ ve dnech 20. a 21. dubna 1982. O úkolech národních výborů po XVI. sjezdu KSČ. Praha, Svoboda 1982.

Резюме

Я. Бауэрова: Молодая семья в наше время

В статье анализируются важнейшие черты современной семьи в ЧССР, особенно молодой семьи. Одним из признаков современной семьи является заключение брака и рождение детей в более молодом возрасте. Возрастная разница между супругами снижается, муж чаще всего лишь на 2—3 года старше жены. Сокращается количество молодоженов с большой возрастной разницей, и напротив, увеличивается количество молодых супружеских пар одинакового возраста.

Почти все молодые мужчины и женщины заключают брак до 30 лет возраста. Они весьма скоро становятся родителями, год брака в 50% случаев является одновременно годом рождения первого ребенка. В послевоенный период возник стереотип иметь детей в быстрой последовательности, что обусловлено социальными гарантиями и социальными льготами, ссудами для молодоженов, возможностью получить квартиру.

Важным феноменом наших дней является ускорение физического созревания и большая свобода в половых отношениях, что также содействует заключению браков в более раннем возрасте.

Наиболее частной причиной заключения браков является эмоциональное отношение партнеров. Лишь небольшая часть молодых людей вступает в брак по рациональным или другим соображениям. Однако, часть молодых людей вступает в брак уже в таком возрасте, когда они не способны ни экономически, ни социально, ни психически, без серьезных колебаний выполнить требования, которые предъявляет к индивиду семья и задача воспитания детей. Своего жизненного партнера они знают плохо. Это приводит затем к высокой бракорасторжимости молодых браков.

Молодые люди придают большое значение счастливой семье и счастливому браку. Выбор жизненного партнера для них — дело не простое. Однако, просвещение в этом отношении является пока недостаточным, подготовка к браку и к обязанностям родителей, хотя она и входит в программы школьного обучения, на практике страдает серьезными недостатками.

Молодые семьи располагают тремя важнейшими финансовыми и материальными ресурсами: собственный доход, помощь родителей и ссуда молодоженам. В момент заключения брака самостоятельную квартиру имеет около 30% молодоженов. Вскоре после свадьбы, квартиры молодоженов лучше оборудованы (что касается предметов длительного пользования), чем квартиры родителей (засчет ссуд молодоженам). С ростом числа детей в семьях сокращается средний доход на одного члена семьи, несмотря на то, что возрастает социальная помощь государства.

Другой чертой молодых семей в наше время является неустойчивость брака. В ЧССР на 100 браков приходится 30 разводов. Разводятся прежде всего молодые люди; опасность развода касается главным образом браков, в которых живут партнеры в пределах от 25 до 35 лет. Дети становятся все менее значительным барьером в расторжении брака, неудовлетворяющего их родителей. Вследствие развода ежегодно около 20 тысяч детей теряют опору полной семьи.

Чтобы укрепить современные молодые семьи, необходимо углубить воспитание и подготовку к браку и родительским обязанностям.

Summary

J. Bauerová: The Young Family and Our Times

The paper analyzes the most important characteristic features of the present-day family in Czechoslovakia, and particularly of the young family. One of the features of the present-day family are earlier marriages and bearing children at an earlier age. The age difference between husbands and wives is decreasing — in most cases men are only by 2—3 years older than women. Married couples greatly differing in age are on the wane, while young married couples of equal age are rising in number.

Almost all young men and women get married before reaching their 30th year of age. They soon become parents, in one half of cases the year of marriage coincides with that of giving birth to the first child. In the postwar period, the stereotype of having children in rapid succession has gained ground. This is conditioned by social securities and social advantages, loans granted to newly married couples, the possibility of obtaining an apartment, etc.

A remarkable phenomenon of our times is an acceleration of physical maturing and greater freedom in sexual relations which also contributes to earlier marriages.

The most frequent reason for getting married is the partners' emotional relationship. Only a small part of engaged couples unite in matrimony because of rational or other causes. Of course, some young people marry at an age when they are still economically, socially and psychically incapable of coping, without major deviations, with the claims laid on the individual by the family and the children's education. They do not know their life partner sufficiently enough. This subsequently reflects itself in the high divorce rate of young marriages.

A happy family, a happy marriage bond are much esteemed by young people. The choice of a partner for life is far from simple for them, yet all available instruction in this respect has so far proved inadequate. The education to marriage and parenthood, though anchored in the curriculum, shows serious drawbacks in practice.

Three financial and material resources are of greatest importance in young families: their own income, help from the part of parents, and loans granted to newly married couples. Approximately 30% of young married couples have their own independent apartment at the time of launching out on their married life. As regards long-term utilities, shortly after the wedding young households are better equipped than the parents' households (loans for newly married couples). With the growing number of children the average income per person in the household is falling, in spite of the growing social intervention of the State.

Another characteristic feature of present-day young families is the instability of marriage. In Czechoslovakia, thirty marriages out of a hundred are dissolved. It is usually young people who obtain a divorce, marriage bonds shared by partners between 25 and 35 years are most exposed to danger. Children represent an ever lesser inhibition in divorcing marriages which fail to satisfy their parents' expectations. Every year it is approximately 20 000 children that lose the background of a complete family in consequence of divorce.

The way towards strengthening young marriage bonds of our time lies in a more painstaking education to marriage and parenthood.